

DOUĂ STATUI TRACO-SCITICE DIN DOBROGEA

În colecțiile Muzeului național de antichități al Institutului de arheologie al Academiei R.P.R. se păstrează două statui de piatră provenind din Dobrogea, care ni se par a merita o atenție deosebită.

1. Prima statuie (Inv. nr. L 1759) (fig. 1 și 2) a fost descoperită în anul 1956 de către membrii G.A.C. din satul Stupina (com. Crucea, r. Hirșova, reg. Constanța) cu prilejul lucrărilor agricole de primăvară pe dealul Vărăria. Locul de descoperire al statuii se găsește la aprox. 100 m depărtare de două movile aflate pe dealul amintit. Poziția în care s-a găsit statuia nu a putut fi stabilită, întrucât a fost scoasă din pământ de tractor; faptul nu prezintă însă mare importanță, deoarece probabil nu se mai afla la locul inițial.

Statuia este sculptată din piatră de calcar de culoare gălbuie. Înălțimea actuală este de 0,85 m. Partea inferioară este ruptă. Capul este înfățișat rotunjit, ochii și nasul fiind realizați prin adâncirea obrazilor. O mică șențuire indică gura. Bărbia deteriorată lasă totuși să se vadă linia ei arcuită. Gâtul nu este înfățișat, capul fiind așezat direct pe umerii ușor reliefați. Corpul fără nici un modelaj păstrează forma relativ paralelipipedică a blocului din care a fost sculptat. Partea dorsală și fețele laterale au suprafața cu neregularități și probabil nu au fost finisate. Pe fața anterioară sînt înfățișate în relief destul de pronunțat, mîinile îndoită din cot cu antebrațele așezate paralel pe piept, cel stîng mai sus, cel drept mai jos, cu labelle întinse, astfel că se pot distinge bine toate degetele. Nu se poate vedea bine cum pornesc brațele din umeri, căci părțile dintre umăr și cot sînt deteriorate. Două ușoare proeminente marchează sîinii. O creștătură la încheietura mîinii drepte și două la cea stîngă ar putea reprezenta brățări sau s-ar putea datori întîmplării. Sub antebrațul drept, în partea de jos a statuii, este reprezentat tot în relief pronunțat un pumnal de tip akinakes, cu mînerul prevăzut cu bară transversală într-o teacă cu prelungire laterală de formă prelungă, așezat oblic. Centura de care trebuia să fie prins pumnalul prin prelungirea laterală a tecii, nu este înfățișată.

2. Cea de a doua statuie (Inv. Nr. L 7) (fig. 3 și 4) face parte din vechile colecții ale Muzeului național de antichități și provine aproape

sigur din Dobrogea ¹, fără a se cunoaște mai de aproape locul de proveniență. Este sculptată tot din piatră de calcar. Are înălțimea de 1,27 m și este mai bine păstrată. Nu are decît o ușoară deteriorare la umărul stîng, dar suprafața ei, din cauza calității mai proaste a pietrii, și probabil a condițiilor în care s-a păstrat, este foarte puțin netedă. În general este mai îngrijit modelată. Capul este tot rotunjit, ochii, nasul și gura fiind realizate în același fel ca la prima statuie. Și la aceasta capul este așezat

direct pe umerii mai pronunțat modelați. Corpul, relativ oval în secțiunea orizontală, are talia marcată prin arcuirea părților laterale. Ceea ce deosebește însă această statuie de prima este faptul că brațele și centura sînt redată prin linii adîncite. Poziția brațelor este asemănătoare cu cea de la prima statuie, cu deosebirea că de astă dată antebrațul drept e mai sus și cel stîng mai jos. Liniile adîncite fiind foarte neglijent trasate, mîinile apar foarte slab, la cea stîngă abia se disting trei degete, iar la cea dreaptă nu se vîd deloc. Centura așezată în dreptul taliei este de asemenea foarte neîngrijit redată. Ea nu apare decît pe fața anterioară a statuii, pierzîndu-se pe laturi. Este înfățișată printr-o linie orizontală sub antebrațul stîng. Cea de a doua linie a ei pornește din partea dreaptă a corpului paralel cu prima, pentru ca în mijlocul feții să coboare, pierzîndu-se într-una din cele trei alveolări așezate în unghi sub ea. Această statuie nu are nici o altă reprezentare, dar cele trei alveolări pomenite ar putea reprezenta locurile în care

Fig. 1. — Statuia de la Stupina.

se prindea eventual o emblemă-pumnal, căci nu cunoaștem nici o statuie din această serie la care să lipsească pumnalul.

Cele două statui dobrogene, cu toate deosebirile semnalate, ne apar foarte înrudite între ele și chiar dacă sculptorul nu a fost același, ele nu pot aparține decît aceleiași lumi și aceleiași vremi.

O a treia statuie tot din Dobrogea, găsită într-o movilă de pe malul lacului Tașaul, la Sibioara, și cunoscută mai de mult, este deosebită de statuile noastre atît prin materialul din care este sculptată, cît și prin aspectul general și prin bogăția elementelor înfățișate pe ea. Această piesă prezintă o variantă a statuiilor din vremea sciților. Este sculptată în granit și înfățișează un luptător ce poartă la gît colier, iar în centură la șoldul drept toporul de luptă și pumnalul de tip scitic. La șoldul stîng poartă goryth-ul. Brațele îndoite de la cot au labele pe piept, ținînd pare-se

¹ Gr. Tocilescu, *Catalogul Muzeului național de antichități*, București, 1906, p. 35, nr. 506.

un arc. Trebuie subliniată încercarea sculptorului de a reda cît mai fidel — bine înțeles cu mijloacele de care dispunea — particularități anatonice, lucru pe care nu-l vom mai întîlni la nici una din sculpturile din această vreme. Este meritul lui V. Canarache de a fi publicat pentru prima dată piesa de la Sibioara¹, cu care ocazie a citat și literatura privitoare la statuile de piatră de pe teritoriul U.R.S.S., dar interpretarea a mers mai departe decît permitea materialul în sine.

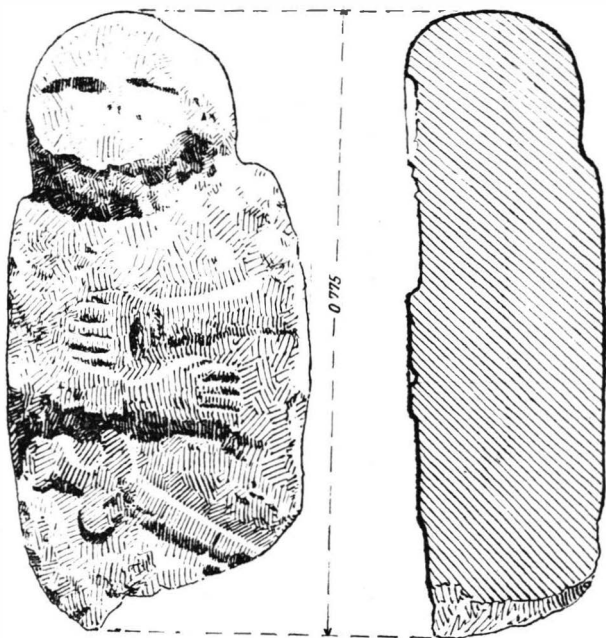

Fig. 2. — Statuia de la Stupina.

Nu credem să greșim socotind statuia de la Sibioara ca mai veche tipologic. Este drept că pentru numărul redus de statui cunoscute și pentru răspîndirea lor pe un teritoriu atît de întins, tipologia joacă un rol foarte redus, căci ideea era elementul important și nu felul în care era realizată de către un sculptor sau altul. Pentru statuia de la Sibioara se impune o apropiere cu o statuie provenind de la Niprul mijlociu, și care se păstrează în Muzeul din Kiev². Aceasta are însă o formă cilindrică. Asemănarea cu statuia noastră se datorește nu numai faptului că este sculptată tot din granit cît mai ales felului în care gîtul este indicat

¹ V. Canarache, *Considerații asupra unei statui inedite din timpul orînduirii comunei primitive în Dobrogea*, în SCIV, IV, 1953, 3—4, p. 709 și urm.

² Tatiana Passek și B. A. Latinin, *Sur la question des „Kamennie baby”*, în ESA, IV, 1929, p. 292—293 și fig. 1.

prin prezența colierului și prin numărul obiectelor reprezentate pe ea. Dar rhyton-ul și tipul pumnalului, mai precis felul de purtare al acestuia, poziția mâinilor, ne fac să o socotim, cu tot aspectul general arhaic, ca aparținând unei variante ceva mai târzii decât Sibioara. Și dealtfel se pare că se situează la începutul principalei variante a statuilor de pe teritoriul Uniunii Sovietice, nu atât prin forma generală, cât prin elementele reprezentate.

Ca aspect general, cea mai apropiată analogie pentru statuia de la Stupina este cea găsită în delta Donului la Ielisavetovskaia Stanița¹, aceasta este în același timp și cea mai depărtată, fiind găsită la periferia estică a ariei de răspândire a statuilor de acest tip, așa încît primitivismul ambelor statui nu ne permite să facem o legătură prea strînsă între ele.

Statuile de piatră ne dau și amănunte prețioase în legătură cu felul de se purta armele la populația care le ridica. Pumnalul sau sabia scurtă se purta în teacă atîrnată oblic prin prelungirea laterală a tecii spre șoldul drept sau în față, așa încît să poată fi ușor scos din teacă². Acest amănunt este important, căci din descoperirile făcute în morminte era greu de stabilit poziția pumnalului, ținînd seama că în majoritatea mormintelor bogate, inventarul este așezat separat, iar din arta greco-scitică cunoaștem acest sistem de a se purta pumnalul numai de pe aplica goryth-ului de la Soloha³. Un fel deosebit de purtare a pumnalului ne este arătat de statuia de la Sibioara unde arma de tipul scurt, fără teacă, este atîrnată de centură la șoldul drept, așa cum

Fig. 3. — Statuia din Dobrogea.

pînă acum s-a întîlnit numai la una din stelele din cimitirul de la Ananjino⁴, unde în mediu nescitic se simt puternice influențe culturale ale sciților. Tot statuia de la Sibioara ne înfățișează și sistemul de purtare a toporului prins în centură la șoldul drept, lucru pe care-l vom regăsi

¹ A. A. Miller, Новый источник к изучению связи Скифии с Кавказом, in *IRAIMK*, IV, 1925, p. 100 și urm., fig. 1—3 și pl. I; Tatiana Passek și B. A. Latinin, *op. cit.*, p. 291—292.

² Tatiana Passek și B. A. Latinin, *op. cit.*, p. 299.

³ Waldemar Ginters, *Das Schwert der Skythen und Sarmaten in Südrussland*, Berlin, 1928, pl. 8.

⁴ A. M. Tallgren, *The Arctic Bronze Age in Europe*, in *ESA*, XI, p. 10—12, fig. 22.

o singură dată pe o statuie de la Jdanovsk¹ asupra căreia vom reveni, dar acolo este vorba de un topor de alt tip. Iar gorythul se întâlnește mereu purtat la șoldul stîng la toate statuile și tot astfel apare și în piesele de artă greco-scită.

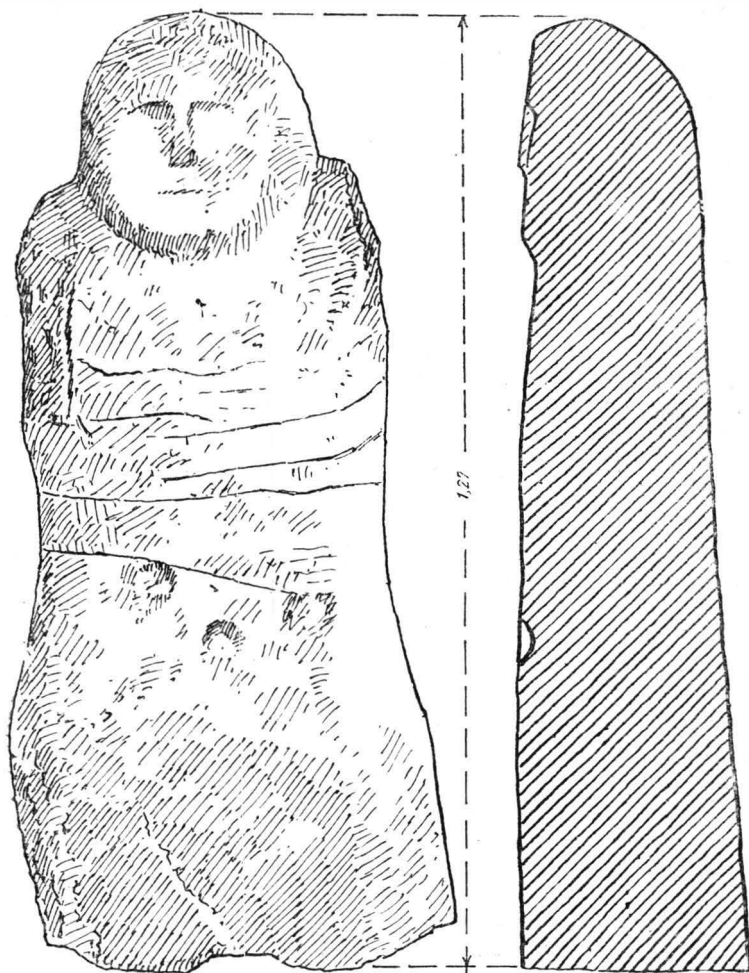

Fig. 4. — Statuia din Dobrogea.

Încercarea de datare a statuiilor noastre se bazează în primul rînd pe forma imaginii antropomorfe, în al doilea rînd pe un element care ni se pare cel mai în măsură să ne dea o dată mai apropiată, și anume forma prelungirii laterale a tecii pumnalului.

¹ A. I. Meliukova, Каменная фигура скифа-воина, în *КС*, XLVIII, 1952, p. 125 și urm. și fig. 39.

Celelalte elemente care apar pe statui nu ne permit o datare mai strînsă, dar nici nu contrazic datarea făcută pe baza celor de mai de sus. Colierul și brățelele nu ne pot aduce preciziuni, ele apărînd nu numai pe statui din perioada scitică, ci și pe statui din perioada prescitică de tip Hamangia. Arcul pe care îl ține cu amîndouă mîinile luptătorul de la Sibioara este atît de neprecis redat, încît nu ne poate folosi la datare și ar fi fost un element extrem de important acum cînd cunoaștem o reprezentare de arc pe o statuie din Ucraina aparținînd perioadei prescitice¹ și ar fi fost interesant de văzut căruia tip aparține. Toporul apare la Sibioara într-o formă corespunzînd seriei Bălvănești-Ferigele, caracteristică lumii tracice, care ne dă ca dată secolele VI—V î.e.n.² Sistemul de a se purta toporul atîrnat vertical la centură pe șoldul drept ne apare numai pe statuia fragmentară de la Jdanovsk, a cărei dată, după cum vom vedea, nu depășește secolul V î.e.n. Pumnalul de tip akinakes scurt, variantă care apare pe statuia de la Sibioara, nu ne este cunoscut din nici o descoperire de pînă acum. Forma deosebită a mînerului s-ar putea datora greutateii întîmpinate de sculptor la redarea corectă în granit a acesteia. Ne vine totuși greu să credem că aceasta ar fi explicația, pentru că o bună parte din statuile găsite pe teritoriul U.R.S.S. sînt sculptate în granit și cu toată stîngăcia de redare se pot mereu recunoaște variantele obiectelor reprezentate. Mai interesant ni se pare faptul că felul de a se purta pumnalul atîrnat de centură vertical la șoldul drept nu se întîlnește la nici una din statuile scitice, ci îl întîlnim într-un singur caz într-o regiune foarte îndepărtată, dar probabil din aceeași vreme, pe stela din cimitrul de la Ananjino. Pumnalul purtat atîrnat de centură prin prelungirea laterală a tecii se întîlnește la toată seria de statui din perioada scitică și deci nu ne poate da indicații de datare. Tehnica sculpturii de asemenea nu ne poate ajuta. Relieful mai mult sau mai puțin plat, uneori realizat prin conturarea cu linii mai mult sau mai puțin adîncite sau folosirea ambelor tehnici pe aceeași sculptură sînt și ele preluate din perioada prescitică.

În general statuile noastre seamănă cu statuia de la Alexandrovsk³, care însă apare mai primitivă și probabil este mai veche. Este singura statuie de pe teritoriul U.R.S.S. care are reprezentat pe lîngă colier și centură, numai pumnalul în teacă. Prelungirea laterală a acesteia are forma întîlnită la tecile pumnaletelor de la Litoj-Kurgan și Kelermes, datate în al doilea sfert al secolului VI î.e.n.⁴ ceea ce ne dă o dată *post quem* pentru statuile noastre și ne face să nu fim de acord cu A. I. Meliukova care socotește statuia de la Alexandrovsk ca mai tîrzie⁵.

Forma cea mai apropiată de statuile noastre de la Stupina și din Dobrogea se întîlnește la statuia găsită în delta Donului. Această are însă reprezentate toate elementele care apar obișnuit pe statuile din sudul U.R.S.S., adică rhyton, pumnal, goryth. Datarea acestei statui

¹ V. M. Danilenko, Докиммерийской проблемой, în Археология, V, 1951. p. 222, fig. 3.

² D. Berciu, Depozitul de bronz de la Orăștie, în Apulum, I, 1939—1942, p. 84 și urm.

³ Tatiana Passek și B. A. Latnîn, op. cit., p. 296—297.

⁴ Karl Scheffold, Der skythische Tierstil in Südrussland, în ESA, XII, 1938, p. 12, 24—25.

⁵ A. I. Meliukova, op. cit., p. 128.

se poate face pe baza formei prelungirii laterale a tecii, pe care o regăsim la teaca unui pumnal din inventarul altui mormînt din necropola de la Ielisavetovskaia Stanița. Aceasta se datează din secolul V î.e.n.¹ și oricum datarea în general a necropolei se plasează în secolele V—IV î.e.n.²

Forma prelungirii laterale a tecii pumnalului de pe statuia de la Stupina am întîlnit-o numai în două cazuri : o dată la emblema-pumnal în teacă de la Medgidia, datată în a doua jumătate a secolului V î.e.n. sau mai aproape de sfîrșitul secolului³, a doua oară, la statuia fragmentară de războinic scit descoperită pe malul Mării de Azov la Jdanovsk⁴. La aceasta, forma tecii este puțin deosebită, dar prelungirea laterală a ei este identică cu a pieselor pomenite. A. I. Meliukova nu dă o dată precisă a monumentului, ci pe baza asemănărilor cu una dintre statuile de la Krasnodar spune că nu este mai tîrzie de sfîrșitul secolului V î.e.n.

Cele de mai sus ne impun ca dată pentru statuia de la Stupina și implicit pentru cealaltă statuie cu loc de găsire neprecizat, aproximativ a doua jumătate a secolului V î.e.n.; statuia de la Sibioara, ceva mai veche, poate fi datată în prima jumătate a aceluiași secol.

Cele mai multe statui au fost descoperite întîmplător, dar de cîte ori se cunosc condițiile de descoperire, acestea sînt legate de movile. Statuia de la Stupina a fost găsită în preajma unor movile, cea de la Sibioara chiar pe o movilă; de asemenea, cea mai mare parte din statuile găsite în sudul U.R.S.S. au fost găsite pe sau în preajma unor movile. Lucrul este și explicabil. Obiceiul de a se face înmormîntări în movile, precum și acela de a se așeza o imagine antropomorfă în sau pe movilă, nu este o caracteristică a perioadei scitice, ci reprezintă o moștenire a perioadei prescitice, fapt documentat la noi prin statuia de la Hamangia precum și de descoperiri mai vechi și mai recente din sudul U.R.S.S. Explicația dată de B. N. Grakov, citată de Meliukova⁵, asupra apariției reprezentărilor antropomorfe în Scitia, legată de trecerea către o nouă ordine socială, către un stat sclavagist timpuriu, ni se pare nepotrivită, întrucît statui de piatră pe movile, reprezentîndu-l probabil pe decedat, existau pe teritoriul Scitiei înainte de apariția scitilor.

În legătură cu aceasta s-a pus problema personajului reprezentat pe statui. Ținem să subliniem că socotim statuile ca reprezentînd — desigur cu posibilitățile artiștilor locali ai vremii — pe cei înmormîntați în movilele respective, desigur nu chiar portrete ci imagini idealizate ale decedaților. Ipoteza Meliukovei⁶, potrivit căreia statuile ar reprezenta pe regele scit sau mai probabil divinitatea corespunzătoare lui Ares la care se închinau scitii, ni se pare neprobabilă. Menționăm că într-un mormînt scitic timpuriu la Konstantinovka, r. Melitopol, scheletul întins pe spate avea brațele în poziție asemănătoare cu cea de pe statuia de la Stupina⁷.

¹ Ginters, *op. cit.*, p. 19—20 și pl. 7/c.

² Karl Schefold, *op. cit.*, p. 33.

³ D. Berciu, *Comunicare la sesiunea Univ. „C. I. Parhon“*, 1957.

⁴ A. I. Meliukova, *op. cit.*, p. 127.

⁵ *Ibidem*. p. 128.

⁶ *Ibidem*.

⁷ P. D. Libegov, Курганы у села Константиновки. în KS, XXXVII, 1951, p. 141.

Ideea de a se așeza o statuie pe movilă, reprezentându-l pe decedat reappare în stepele nord-pontice multe secole după vremea sciților, cum reiese din știrile culese de Rubruck la cumani sau polovți ¹. Într-o vreme apropiată, la populații tiurce din sudul Siberiei, se întâlnește obiceiul de a se așeza la mormint o imagine antropomorfă; unele din acestea poartă inscripții din care reiese că cel reprezentat de statuie este principalul dușman răpus de cel decedat ². Chiar dacă această interpretare nu se poate da statuiilor scitice, ideea merită totuși să fie reținută.

Și este bine să se țină seamă de faptul că obiceiul de a se așeza o imagine antropomorfă la mormint apare la populații mai mult sau mai puțin nomade, legate de stepă, căci chiar dacă timpul și spațiul le desparte, totuși trebuie să aibă trăsături comune în ceea ce privește credințele și obiceiurile.

Statuile de luptători din perioada scitică se găsesc răspândite pe un teritoriu întins, din Dobrogea peste tot sudul Uniunii Sovietice pînă în Kuban, iar majoritatea cercetătorilor care au studiat aceste statui le atribuie sciților, ceea ce este firesc dacă ținem seama de faptul că statuile se află răspândite pe teritoriul ocupat de sciți și aparțin epocii lor. Ar fi totuși de discutat unele amănunte în legătură cu interpretarea lor. Nu cunoaștem nici o descriere referitoare la sciți, dar cunoaștem reprezentări de sciți în arta greco-scită. Aceștia sînt mereu înfățișați în costumele lor caracteristice, majoritatea lor purtînd plete mai mult sau mai puțin lungi și barbă; numai cîțiva tineri sînt înfățișați fără barbă. De aceea pare ciudat faptul că toate statuile reprezintă personaje fără barbă, fără plete și — cu excepția celei de la Sibioara — și fără mustăți.

Pe de altă parte, cu toată bogăția de amănunte pe care le dă Herodot în legătură cu înmormîntarea sciților, el nu pomeneste nimic despre astfel de statui. Mai socotim că trebuie semnalat și faptul că pe aplica goryth-ului de la Soloha ³ sînt reprezentați într-o scenă de luptă sciți în costumele obișnuite, iar dușmanii lor în costume înrudite, dar nepurtînd barbă, aceștia reprezentînd alt trib, probabil tot nomazi, dar nu cum se crede în general că ar fi putut să reprezinte pe cimrierii. Cel puțin statuile de pe teritoriul patriei noastre, ținînd seama de faptul că le datăm în secolul V î.e.n., nu credem că reprezintă sciți, căci secolul acesta aparține perioadei cînd în Dobrogea se întinde statul trac al odrizilor ⁴. Fără îndoială că existau legături strîns între traci și vecinii lor sciți. Tracii foloseau și ei pumnale de tip scitic, unii dintre ei chiar purtîndu-le după moda scitică, dar toporul dublu purtat de presupusul scit de la Sibioara este tracic.

Luînd în considerare aria de răspîndire a statuiilor din vremea scitică, reiese că ea coincide în mare cu aria de răspîndire a statuiilor din vremea

¹ Ellis H. Minns, *Scythians and Greeks*, Cambridge, 1913, p. 89 și 240.

² L. A. Evtiuhova, Каменные изваяния южной Сибири и Монголии, în *МИА*, 24. p. 72 și urm.

³ Ginters, *op. cit.*, pl. 8.

⁴ P. Alexandrescu, *Izvoarele grecești despre retragerea lui Darius din expediția scitică*, în *SCIV*, VII, 3—4, 1956, p. 337 și urm.

prescitică. Iar prezența unei dinastii purtînd nume tracice în Bosporul Cimmerian și în Peninsula Taman începînd din secolul V î.e.n. — pe care Rostovțev¹ o putea explica numai prin existența unui puternic element tracic, pentru care însă nu avea date arheologice — s-ar putea documenta întrucîtva prin prezența acestor statui. Și poate nu este întîmplător faptul că o grupă originală a artei locale bosporane din perioada ellenistică și romană este reprezentată de stele antropomorfe².

După cum am mai spus, statuile reprezintă o moștenire a epocii prescitice, pe care au putut-o prelua în Dobrogea tracii, în Scitia fie sciții, agricultori sau nomazi, fie rămasă în tradiție la populația locală ajunsă sub dominația sciților. Pînă în prezent însă nu cunoaștem nici un mormînt de conducător scit asociat cu imaginea lui realizată în piatră, și același lucru se poate spune și despre mormintele conducătorilor tracii. Rămîne ca săpăturile arheologice în cît mai multe necropole tumulare din aria amintită să aducă rezolvarea problemei apartenenței etnice a statuiilor de luptători din vremea sciților.

A. D. ALEXANDRESCU

ДВЕ ФРАКО-СКИФСКИЕ СТАТУИ ИЗ ДОБРУДЖИ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Автор описывает две статуи типа „Каменной бабы”, найденные в Добрудже. Одна из них (Инв. № L 1 759; рис. 1 и 2) была случайно обнаружена в 1956 г. в Ступине (район Хыршова, Констанцская область) на холме неподалеку от курганов. Она высечена из известняка и изображает вооруженного акинаком воина. Другая статуя (Инв. № L 7; рис. 3 и 4), входящая в старые коллекции Национального Музея древностей, также высечена из известняка; она похожа на первую с той разницей, что отсутствует изображение меча, которое, возможно, было сделано из другого материала.

Также в Добрудже, в кургане Сибиоры уже давно была найдена третья статуя, высеченная из гранита; она изображает воина с ожерельем на шее; у пояса слева висит горит, а справа секира и акинак; в руках он, вероятно, держит лук. Автор считает последнюю статую типологически более древней, хотя типология играет незначительную роль, если учесть ограниченное число статуй и их распространение на обширной территории; важным элементом является идея, а не способ ее выражения тем или иным ваятелем.

Попытка датировки добруджских статуй прежде всего основывается на их форме, затем на элементе, который может указать на более точную

¹ M. Rostovțev, *Iranians and Greeks in South Russia*, Oxford, 1922, p. 39—40.

² A. P. Ivanova, Боспорские антропоморфные надгробия, *ИД СА*, XIII, 1950, p. 239 și urm.

дату, а именно на форме бокового продолжения ножен меча. Остальные элементы статуи не дают более точных хронологических указаний, но в то же время не противоречат этой датировке.

В основном, описанные статуи напоминают статую из Александровска, которую автор датирует VI в. до н. э. Наиболее же сходной является статуя V в. до н. э., найденная в дельте Дона. Форма бокового продолжения ножен меча, отмечаемая на ступинской статуе, встречается лишь на мече-эмблеме, случайно обнаруженном в Меджидии и датированном концом V в. до н. э., а также на фрагментарной статуе скифского воина из Ждановска, которая восходит к эпохе не позднее V в. н. э. Все эти соображения заставляют отнести обе добруджские статуи ко второй половине V в. до н. э.; более древнюю статую из Сибиоары можно датировать первой половиной или серединой того же века.

Большинство статуй этого типа были обнаружены неподалеку от курганов, они изображали умерших. Обычно статуи приписывали скифам; это вполне естественно, так как они принадлежат территории и эпохе скифов. Следует отметить, что ни одна из статуй не изображает бородатых людей, хотя в греко-скифском искусстве скифы почти всегда изображены с бородой. Во всяком случае, обычай курганных погребений и установки надгробных антропоморфных изображений являются наследием предшествовавшей скифам эпохи. Быть может, этот обычай сохранило местное население, подпавшее под господство скифов, или он был заимствован скифами-кочевниками, либо пахарями; во всяком случае, ни в одном из до сих пор известных погребений скифских вождей не обнаружено статуй. Что касается Добруджи, то наследие доскифской эпохи могли заимствовать фракийцы. Однако вопрос о статуях воинов скифской эпохи может быть разрешен лишь после систематических раскопок многих курганов в ареале распространения указанных статуй, простирающемся от Добруджи до Кубани, включая южную часть Советского Союза.

ОБЪЯСНЕНИЯ РИСУНКОВ

Рис. 1. — Статуя из Ступины.

Рис. 2. — Статуя из Ступины.

Рис. 3. — Статуя из Добруджи.

Рис. 4. — Статуя из Добруджи.

DEUX STATUES THRACO-SCYTHES DE DOBROGEA

RÉSUMÉ

L'auteur présente deux statues du type « Kamennaja baba » trouvées en Dobrogea. La première (n° d'inventaire L 1759; fig. 1 et 2) a été découverte par hasard, en 1956, à Stupina (district de Hirşova, région de Constanţa), sur une colline à proximité de quelques tertres. Elle est en pierre calcaire et représente un guerrier armé de l'akinakès. La seconde statue (n° d'inventaire L 7; fig. 3 et 4), qui fait partie des

anciennes collections du Musée National des Antiquités, est également en calcaire et ressemble à la première, sauf qu'il lui manque le poignard, peut-être exécuté d'un matériel différent et fixé ensuite à la statue.

C'est encore de Dobrogea que provient une troisième statue, découverte depuis assez longtemps à Sibioara, dans un tertre. Celle-ci est en granit. Le guerrier qu'elle représente porte au cou un collier et, à la ceinture, sur la hanche droite, le carquois (gorythe) et, à la hanche gauche, la hache de combat et un akinakès. Les mains tiennent probablement un arc. Cette dernière statue est considérée par l'auteur comme plus ancienne, au point de vue typologique, bien que, étant donné le nombre réduit des statues connues et leur dispersion sur un vaste espace, la typologie joue ici un rôle secondaire, car c'est l'idée qui était l'élément important et non pas la manière dont elle était exprimée par tel ou tel sculpteur.

L'essai de dater les statues trouvées en Dobrogea s'appuie en premier lieu sur leur forme et, en second lieu, sur l'élément apparemment le plus susceptible de fournir une date tant soit peu rapprochée; à savoir, la manière dont la gaine du poignard est prolongée latéralement. Les autres éléments qui apparaissent sur les statues ne permettent pas de leur assigner une date plus précise, mais ne la contredisent pas non plus.

En général, les statues décrites se rapprochent de la statue d'Alexandrovsk, que l'auteur date du VIe siècle avant notre ère, mais celle qui leur ressemble le plus est la statue trouvée dans le delta du Don, datée du Ve siècle avant notre ère. La forme du prolongement latéral de la gaine du poignard de la statue de Stupina ne se retrouve que sur un emblème en forme de poignard trouvé fortuitement à Medgidia et daté, approximativement, de la fin du Ve siècle avant notre ère, ainsi que sur un fragment de statue de guerrier scythe de Jdanovsk, qui ne semble pas remonter plus haut que le Ve siècle avant notre ère. Toutes ces considérations imposent, comme date pour les deux statues de Dobrogea, la seconde moitié du Ve siècle avant notre ère; la statue de Sibioara, un peu plus ancienne, pouvant être datée de la première moitié de ce même siècle.

La plupart des statues de ce genre ont été découvertes dans des tertres et représentaient le défunt. Les statues, ont généralement été attribuées aux Scythes, ce qui est tout naturel, car elles appartiennent à leur territoire et à leur époque. L'auteur observe encore qu'aucune de ces statues ne représente un personnage barbu, bien que dans l'art gréco-scythique les Scythes soient toujours représentés avec une barbe. En tout cas, la coutume d'inhumer dans des tertres et de placer par-dessus une image anthropomorphe, est un héritage de l'époque antérieure aux Scythes. Cette coutume a pu être conservée en Scythie par la population locale tombée sous le joug des Scythes ou bien adoptée par les Scythes, soit nomades, soit agriculteurs. Néanmoins, aucune des tombes de chefs scythes, connues jusqu'ici, n'est associée à une statue. En ce qui concerne la Dobrogea, l'héritage de l'époque préscythique a pu être adopté par les Thraces. Cependant le problème des statues de guerriers de l'époque

scythique ne sera résolu que par des fouilles systématiques, entreprises sur un nombre de tertres aussi grand que possible, dans l'aire de diffusion de ces statues, laquelle, partant de la Dobrogea couvre le Sud de l'Union Soviétique et s'étend jusqu'au Kouban.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — La statue de Stupina.

Fig. 2. — La statue de Stupina.

Fig. 3. — La statue de Dobrogea.

Fig. 4. — La statue de Dobrogea.
